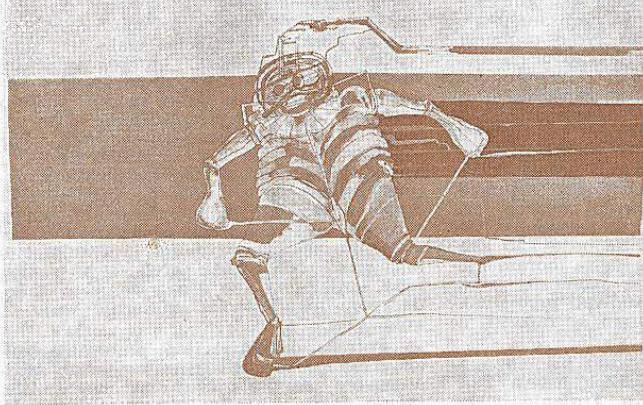

slavko gordić

OTPADNIK

Začudujuće istrajnja i obilata juljska kiša dobuje od jutra po lozovom lišću, kida crvene latice muškatle, zvoni limene psalme u oluciima, žamori u sumrăčnoj krošnji trešnje, niže staklaste kapljice na belom plastičnom konopcu za rublje, zivka na travnato dvorište u bosonogog gancanju i pljuškanje, kao nekad davno, rastužuje vidikom samotnih bašta, kao uvek što čini.

Ali nežne poetičnosti, i kad se ne uzimaju ozbiljno, potkupljuju jogunca. Zakloni ga, gospode, od takvog iskušenja. Neka ga radije šumovi neba i zemlje blago obeznane. Da vidi kako je dobro ne postojati. **Ad vitam aeternam.** Zanavek, požele Petar Lutovac.

»Bože ti hvala! U neki puti vukat dobre klete vunel!«, veli majka kupeći s klupe meka siva povesma, kao vетar oblake. Čovek je kriv pred darovima neba kad ne zna šta bi s njima. Još kad su nasušni, odiskona.

Ovcu su zaklali pre nekoliko dana, zaklali kumu za svadbu. Možda još kiša nije isprala crnu mrlju od njene krvi. Tri koraka odavde, ležala je oderana na položenim vratima, umaščenim i skliskim, ležala bledoljubičasta u nepomičnom očajanju i čuđenju, u zaprepašćenoj tišini što zaposeđeno mesto koje život napusti. Oko joj bilo krupno, vlažno, odsutno, jezik imao gnjilu nabreklost i gusto boju prezrele šljive. Pomiclio je kako slikari, piljeći neumorno u živa i mrtva lica ljudska, u predele pod velikim nebesima i mrtvu prirodu na stolu, nikad ne zastanu pred okrvavljenim i oderanim prizorom nemušte tragike obične ovce u čije oko stane beskrajna patnja sveta. Ono što je naslikao Bartolomeo van der Helst, seća se odavno Petar jedne reprodukcije, teki je cinična groteska, kazana drastičnim i proračunatim likovnim jezikom: ogromna raščerećena svinja, nekoliko maloumnih osmeha na seljačkim licima i jedan klipan s naduvanim mehurom. Ono što je naslikao amsterdamski majstor ne kazuje, doista, beskrajnu patnju tvoju, tužni svete u kiši. A vremena je sve manje. Sunce će nas zateći gole mrtve i ljubičaste snopivno pomicati Petar.

I bi, veselnik, na trenutak zadovoljan svojom likovnom uobrazom.

A stari kum je od ljudi podjednako ravnodušnih prema sunčanim i kišnim čudesima prirode. Dok otac bulji u pljusak skrušeno i izbećeno, kao Franjo Asiški, stari se kum rasplećao. Već dvadeset i pet godina dolazi on ovamo i kleše neumornom rečju vlastito poprsje. Kad bi danas bio nešto kraći! Petru već kaplje na teme i za vrat. Ali, evo, kum Mihailo Bajat zaokupio o sinovljivoj ženidbi, bodro i vično, u lukavom i neodoljivom maniru hvalisavca koga drugi hvale.

»Dvadeset i četiri bravac, veli im pekar Stefanoski, »sve za svadbu sina Mihaila Bajata, nego! Tačno dvadeset i četiri. Tome nema pamtenika. Ja sam ovde petnaest godina«, veli, »i bar sam za dve stotine ženidaba i udaja pekao pastrvu, ako ne i za više. Ali nisam video da su ljudi nekome uprili u kola koliko Mihailu Bajatu. Čime li ih je samo privukao, kakvim li ih je čoveštvo zadužio? Ni vlast nije, ni kakav velik kulak, a vidi samo...«

Kiša, dobra kiša, sve spirala, sve upija, s nešto odsutnom blagošću majke koja prelazi preko detinjeg nestošluka. Da poživi stari kum Mihailo Bajat! Kako to on samo punih usta. Teše, kleše vlastitu bistu celog svog veka, gde god se nade, čim ima dva uha da ga čuju, nemilice i kao s gorkim zadovoljstvom što se katkad zapeni u nekoj dužoj pauzi i na vršku odgodenog razjašnjenja: ako, ako, kad sam već zahajao, ionako ste svi male pažnje i kratka pamćenja.

»Beži, baci«, veli Franjo Asiški, pošto je napokon svoj duh upravio s kišne pesme na reči svoje životne druge. »Dosta se prelo i plelo i jede ljute paralo, bez ikakve koristi. Ako je sad bolje, drugo nešto je posredi. Spas je došao iz drugog pravca. A, kume?«

Ali kum Mihailo Bajat ne mari ni za istoriju. Ni za šta što nije u neposrednoj vezi s njim samim. Uzalud si lepa, kišo. Još se kao i smraćio što niko nema interesa za zadivljeno iščudavanje pekara Stevanoskog. Brrr! Ako uskoro ne kreneš, stari kume... Petra je podilazila studen.

»Znate, ja uvek tvrdim da niko nije za tako kratko vreme prešao tako dug put kao kolonisti.« To je glas Nepoznatog Rođaka kumovog glas ušuškan i utopljen, kao dežurni saobraćajac zimi, glas ljubazan, svileno mek i bezgranično samouveren u isti mah. Petar zažeče da proviri i pogleda izbliza to lice, sraslo sa šeširom, nad odelom boje peskaste pun mesec zadovoljstva i sveznanja. Toliko je, čini mu se, video pre nego što je šmugnuo u lozu, ne uspevi da se dokopa sobe. »Kad to kažem, vidite, imam na umu nevideni materijalni i kulturni napredak koji je naš čověk ovde ostvario. To je, verujte, podvig evropskih razmera, stvar o kojoj ja ne bih ni bio kompetentan da sudim. Ja sam samo kalkulant u jednom trgovinskom preduzeću.«

»Odakle ono rekoste da ste?», pita otac.

»Bolan, iz Kifina Sela, starinom naš Nevesinjac, a u Srbiji je dva deset godina, u Milanovcu!«

»U Gorniem Milanovcu, pazite.«

U Milanovcu? Tamo je moj jadni pokojni brat služio», veli majka, pa uzdahnu. To bi mogla biti najava mučne lamentacije.

»Vakat, sve vakat donese. Zeman gradi, zeman razgrađuje. Otac se pridružuje razmišljanju Nepoznatog bez oduševljenja. Iz dvuh zolih vibirajet menje. Samo da majka ne produži. Pa onda, s iznenadnom usredsredenošću i interesom: »Samo, nikad promene nisu bile ovakve nagle i ovako česte. Snajka, pokipe ti ono, golube. Uzmi samo loženje. Evo, sad malo koje domaćinstvo da nema električni šporet. A pre pet godina svi su ložili bele štednjake, ugljem. Pre toga, deset-dvadeset godina, ložila se kukuruzovina, čokovi, retko kad drvo, poneka izvađena voćka, u one crne šporete, fijakere. Eno našeg i sad na tavaničini. A

u Hercegovini, zna se — ognjišta. Začadilo, zadimilo. Još kad je, ovako, kiša, pa čobanice uveče razgrnu kabanice i obojke. A o verigama u kotiću ona žalosna tarančina...«

Ali smiso očevih reči i ton kojim su kazane uteruju jedno drugo u laži. I, valjda u strahu od iznenadne razneženosti, sužuje i uprošćuje svoju sliku. »Tako, uz ognjište, odrasli smo i ja, i moj otac, i očevog oca otac. Hiljadu godina vatra je gorela na isti način. A za poslednjih dvadeset i pet, kako rekoh, na tri-četiri načina.«

Bose noge, malo pomalo, tonu u blatinjav cvetnjak. Sve je hladnije. S loze kaplje. Bolje je i neuspelo bekstvo od nesrećnog bekstva. Otac je na pet načina ložio vatru u svom veku, na tri načina orao, na dva-tri sejao i kosi. Tanka skrama melanholijske, u najgorem slučaju. Pre nedoumica pred novom plimom života nego otpor, i ništa više. Odevao se u domaće sukno, pa u konfekciju, pa šio po meri. Pripadao istovremeno različitim svetovima, i svima pripadao, nerazrušen, nerazrušiv. A Petar? Većito da beži, u svim pravcima, iz svih pravaca...

»Čuj mene lude. Nije u Milanovcu, već u Mladenovcu, sad mi dode u glavu.« Dode joj u glavu.

»Kažem, samo sam kalkulant, fakulteta nemam. Fakulteta nemam.« Ta činjenica kao da nanosi više štete fakultetu nego Nepoznatom Rođaku. Ščepati nogu od stolice (spopade Petra nemoćan gnev), stolicu ščepati i snažno povući, da strmekne na leđu u mokru lozu, u busen perunike, da se narosi i ublatnjavi. Pri tom se brzo uspraviti i uloviti onaj izraz zverinjeg užasa i mržnje što tako lako kod ljudi ovog soja pocepa tanku opnu uljuštenosti. Ili ga lupiti ovečim grumenom zemlje u potiljak, u slepočnicu (kako li već sedi), pa zamišljati po želji alarmne treptaje i grčeve na licu koje ne viđiš. »Visoku spremu nemam, ali ponešto pročitam i vidim, redovno pratim govore rukovodećih ljudi. Putujem često, slušam vesti. Progres, drugovi. Progres! Opšti progres. Ali ovakvog napretka, naglog napretka, potpunog i svestranog napretka, pazite, ovolikog napretka — nigde!«

Kiši, dobroj kiši stade Petar da se moli i da kune. Da svoj čili pljusak iskosi i udari na trem, rastvori Rođaku kao grudvu peska i odnesu u nepovrat špeditere, traktore i automobile koji ga kod kolonista začudiše i zadiviše. I trpeze svadbene da rasturi, i torte pred kićenim svatima, cifraste svedodžbe o materijalnom i duhovnom napretku. Na

trem nek okrene, da se možemo akvarel ostane, plemensko-patrijarhalnom rođatu u spomen. Da nevinii više ne kisnu, kao štipaljka za veš, pod lišćem, pala i ostala, nepotrebna, prekobrojna. Samo da ne kihne, kud će benda, cvokotanje ne čuju, samo da ne kihne. I opet kiša da voli, kako su je voleti Dedinac, Tin, Pasternak. **Maja sestra živnji razljilas sevodnja u Ijivnje.** I sestra i majka i otac i oba brata, svi ga se oni, zna... I neka ga se samo stide, stidom starog zavičaja, gde ili si težak ili financ ili žandar ili pop, ili nikogović. I nek uvreda kida srce, i neka granuće priziva plač, da golica u nosu. Samo da ne kihne.

Sajnka je uključila radio. »Miris cveta osete dugim osjetljivim pipcima, a boju razlikuju krupnim očima. Prilikom obilaska cvetova, leptiri nakupe na dlačicama glave i grudi dosta svetnog praha i odnose ga tako na druge cvetove...« Pokidane latice. Leptiri, možeš misliti. Sajnka je isključila radio.

»Ni kapi, kažem vam, već četrnaest godina, ni jedne jedine kapi. To je kazna svrha kazne, znate. Mada sam, zapravo, ja bio najmanje pijan, tek malo pripit, i najmanje kriv. A, vidite, najgore sam prošao. Možda ste primetili kad smo se rukovali: moram da pride sasvim blizu.«

»Onda, snajka, požuri s tom kafom. Ne možete tako, bez išta. A, kako vidim, i ne duvanice.«

»U laktu je dobro, ali je u ramenu sasvim nepokretna. Evo, vidite. Evo. I tada sam rekao: nikad ni kapi. Ne toliko iz predostrožnosti koliko radi kazne. Treba biti strog prema sebi. Strog i dosledan u strogošći.«

»Ja, vala, i pijem i duvanim, i ništa mi nije. Doktor Beker, taman pre nego što će seliti za Nemačku, na fluorografisanju, čulo ih je stotinu, ja se skinuo do pasa, pita doktor Beker: kako ti Mihail Pajat u te kotine očufala snagu i sveštinu, ti valda ne pila i ne pušila? Ja, vala, i pijem i duvanim, rekoh, kastig božji, i ništa mi nije...«

Taj sram i strah, to bekstvo ispred nišana običnih ljudskih pogleda i reči, ova ščućurena pritajenost pod lišćem i kišom i užasavajuća pomicao da će biti otkriven! U tome li je izuzetnost njegovog mesta u košmarnom svetu prirode i istorije? A sva nadmoćnost njegovog stava u ironičnom praštanju kumu Mihailu Bajatu (jednoumac, neće taj bez glogova koca) i u nerazjašnijoj netrpeljivosti prema Rođaku, koja je pre refleks nego uverenje?

Teško njemu, sve je tako strašno, ako ćemo pravo. Sam snage nema, a nikoga da mu pomogne. Mržnja samo za trenutak ugreje krv, potom je sve još gore i bolnije. Najbolje je biti zelena tanka krv lozovog lišća što se naslepo penje tkivom grančica i peteljki. Hladna i zelena.

I taman kad otac kumovom Rođaku kaza za trećeg, najmladeg sina, Petar kihnu. Tek što otac, škrto i glasom praznim kao soba tek pokopanog, pomenu i trećeg sina, koji je nešto kao student i pomalo slike i jezike tuda uči, a Petar u lišću kihnu. Jednom, dvaput, triput. I, nema se kud, iskoči na trem, mokar i blatinjav, s maloumnim osmetom koji bi sve da zataška.

Ali kiša ga je uskoro opet udarala, po potiljku i ledima, prekorno i mrko, kao da je, verolomnik, zaveden snom o svom kneževstvu lagodnog reda i bezbednosti, svojevoljno hteo gore. I gledao je sad kako mu krv ispisuje nekakve mladeži i pege na krilima velikog crvenosmeđeg leptira: mesto gde su zaklali ovca. Iz nosa je kapalo i kapalo, po leptiru i nadlanicama, već mokrim i krvavim, po bradi, kad podigne glavu, po rukavima. Dok mu je nos naticao a vidik se sužavao i mračio, pokušavao je, bez srdnje i čudenja, da razabere kako su se to za tili čas ispremestale suštine i značenja svega što je smatrao neospornim.

Najpre se prevario u starom kumu. Mihailo Bajat, zaokupljen, kako se činilo, isključivo sobom, sad mu je nekime pogano zlim pogledom i zazagrenim poređenjem s četnicima iz starog zavičaja, Kuljićima i Četkom Petkovićem, gotovo osmudio bradu. Na majčina misao nije više bila onako odsutna i tromo setna već, naprotiv, ubojava i, reklo bi se, na rubu odluke: da rasini bradatog mahnitova. On sam, pak, pre nego što je i izbliza ustanovio koliko je gnusan, plaho je poljubio Rođaku pravo u usta, ne setivši se da su kratko ispružena ruka i nagnuto lice posledica sakatosti a ne čin plemenske ljubokrvnosti. Pri tom je blatinjavom bosom nogom, već sasvim pometen, iskaljao Rođakovu nogavicu i cipelu, a mokrim zagrljajem pokvasio odelo boje peska. Tad je otac pesnicom (kao kad zamahne na konja, samo što sad nije zaustavio ruku) prekratio vek bezizglednom osmehu koji nije mogao ništa da zataška. Ščućurena zlovola i dugogodišnje neodobravanje Franje Asiškog preobratilo se odjednom u isusqvački okrutnu rešenost da se jeres iskorenji, pa je Petar Lutovac sa svezdanim bleskovima negde za čelom i paklenim bolom u korenu nosa, izopšten nepovratno iz sveta reda i razuma, proleteo kroz rosnu lozovu zavesu i pao na velikog crvenosmeđeg leptira koji od zaborava i kiše brani spomen na bezglasnu ovčiju smrt.

Miruje, tako, četvoronoške Petar Lutovac na kiši, kao ovan, bradat, kao jarac (kao tragos, pomisli) i samo ga jedna prepreka deli od katarse, od spokoja koji donosi istina i kad je najgorča. Na licu Rođaku u odelu peščane boje nije zatekao očekivane zelenoleđene oči načelnika vojnog odseka ili kakvog upravnika internata. Nasuprot očekivanju i mimo svake logike, našao se u onom kratkom trenu od zločnog poljupca do nokauta okom u oko s nežno-dečjom rascvalošću nalik na prisnu leptotu poljskog puta obraslog različima: takve su oči nepoznatog.

Tako da kroz kišu, kroz lišće, kroz zvezdane bleskove, putanjom na kojoj ostaju crvenosmeđi leptiri, predstoji novo traganje. To ga ne raduje, ali zna da drukčije ne može biti.